

Hawler Psychiatric Hospital, Erbil, Kurdistan, Iraq 2018 © Simon Chang

Vsestransko talentitrani predstojnik me zaklene ven iz psihiatrične bolnišnice / Iz aparata za pitno vodo še naprej kapljajo kapljice, ki padajo v globino

Simon Chang

»Spoštovati moraš temne koticke drugih ljudi. Moraš jih upoštevati, četudi so nesmiselni. Kljub vsemu jih moraš vzeti v ozir in z njimi ravnati spoštljivo, ne pa jih kritizirati.«

Venedikt Yerofeyev (ruski pisatelj, 1938–1990)

Absurdne zgodbe se pogosto zgodijo na absurdnih krajih.

V Erbilu, glavnem mestu iraškega Kurdistanu, stoji psihiatrična bolnišnica Hawler (domačini pravijo Erbilu kar Hawler) ravno nasproti največjega mestnega sodobnega nakupovalnega centra Royal Mall.

Royal Mall je eden prvih nakupovalnih centrov v iraškem Kurdistanu; psihiatrična bolnišnica Hawler pa je v Erbilu edina psihiatrična ustanova, ki sprejema moške. Ženske so napotene v bolnišnico v Sulaymaniyah, mesto v zahodnem Kurdistanu blizu iranske meje. Bolnišnica Hawler je bila glavni motiv mojega obiska Kurdistanu. Medtem ko so tako tujci kot domačini, ki so opazovali dogajanje preko televizijskih zaslonov, postali brezbržni do krutosti vojne in njenih žrtev, sem sam hrepenel po tem, da bi intimno doživel te nevidne brazgotine vojne, ostanke konflikta, ki obsedijo v spominu kot sence v globinah človeških src.

V najvidnejših križiščih vsakega manjšega mesta na zahodu iraškega Kurdistanu ob mejah Iraka, Sirije in Turčije visijo fotografije umrlih kurdskih vojakov (pešmerga). To so obrazi mučenikov, ki so se borili proti agresiji pripadnikov Islamske države. Ali se spomnite imena malega kurdskega fanta, čigar truplo je bilo naplavljeno na obali Sredozemskega morja v vrhuncu migrantske krize v Evropi leta 2015? Ime mu je bilo Alan Kurdi (Kurdi je beseda, ki pomeni Kurd), z družino je pobegnil iz rojstnega mesta Kobane v Siriji. V Kurdistanu prihaja do nenavadnega pojava – podobe obrazov, tako borcev za svobodo, ki so žrtvovali svoje življenje v vojni proti Islamski državi, kot nedolžnih civilistov, ki so bili le kolateralna škoda, se natisne na plakate, vlije v skulpture ali izda na naslovnica medijev. Služijo kot sredstvo za opozarjanje javnosti na humanitarno krizo ali pa zgolj vzbujajo kurdski patriotizem. Uničene množice, ki so imele toliko sreče, da so preživele, ter nedolžna javnost, ki potrpežljivo čaka, da se njihove rane zacelijo, pa so proč od oči javnosti, v nikogaršnji deželi, bodisi zaprti med stenami psihiatrične bolnišnice ali za bodečo žico ograj begunskih taborišč.

V severnem Iraku sem na lastne oči videl številne duše, ki so ušle boju in konfliktu in imele srečo, da so preživele. Nekatere se sploh niso zavedale svojih lastnih travm. Kot okorni kovčki, ki so popokali po šivih, so krvave rane nenadzorovano bruhale in razkrivale notranji gnoj in agonijo.

V begunskem taborišču v Duhoku sem naletel na zelo nestabilnega moškega srednjih let, ki je nosil slušalke in ki svoji brezzobi čeljusti kar ni mogel preprečiti, da se ne bi vihala v nasmešek. V nekem trenutku me je navdušeno pozdravljala s stiskanjem roke, tik nato pa se je nagnil in proti meni zamahnil. V taborišču je bila tudi dezorientirana jazidka rdečih las; bosonoga in oblečena v dve živobarvni krili je nerazumno vpila na mimoidoče. Majhni otroci so se ji smejali, medtem ko so mi z rokami in obrazi namigovali, da je duševno nestabilna. Ponudil sem ji roko, ona pa se je odzvala s strastnim poljubom na moje lice. Še preden sva lahko odreagirala, ji je mlad fant, ki je prihitel iz množice, primazal močno klobuto. Ostali otroci okrog naju so ga spodbujali, končno so našli priložnost, da ponižajo žensko, ki se ni mogla spomniti niti svojega lastnega imena, in odključali še zadnjo točko na njihovem, običajno praznem, dnevnem redu. Še danes, ko se name spusti nočna tišina, večkrat pomislim, kaj se dogaja onstran bodeče žice – krut posmehljiv smeh in gnusne brazgotine, ki le redko koga zanimajo.

Južno od Erbila, v naftno bogatem iraškem mestu Kirkuk, ki ga je Kurdistan izgubil po referendumu leta 2017, stoji največja skulptura vojaka na Bližnjem vzhodu. Velikanska figura, ki v višino meri 23 metrov in ima v desnici polavtomatsko puško, v levici pa kurdistansko zastavo, je posvetilo kurdskim mučenikom pešmerge, ki so žrtvovali svoje življenje v bitkah z Islamsko državo. Medtem ko so šestnadstropno poslopje Royal Malla krasile velikanske reklame in okrasne luči, je v utišani in močno varovani psihiatrični bolnišnici Hawler domovalo približno 40 bolnikov z vseh koncev iraškega Kurdistanu. Moški, stari vse od poznih najstniških pa do sedemdesetih ali osemdesetih let, so delovali kot izsušene in že dolgo pozabljene silhete, ulete v temno votlino, katere notranjost je bila še slabša od njene zunanosti. Nekateri so prestopali naprej in nazaj, drugi so imeli mrmrajoče samogovore o svojih dušah. Znotraj bolnišničnih sob, ki so bile zavarovane s kovinskimi rešetkami in pod strogim nadzorom enot pešmerge, je skupina na krtačko postriženih bolnikov v puloverjih in copatih postopala na sluzastih tleh, v viskoznosti časa cigaretnega ogorka.

Tarzin, s širokimi prsmi in vselej v ohlapni majici s kratkimi rokavi, je izkušen oskrbnik bolnišnice, v kateri dela že več kot tri desetletja. Je eden redkih uslužbencev, ki ga glavni zdravnik dr. Rawisht opisuje kot »nekoga, ki je tu delal desetletja in bolnike obravnava kot družino«. Siveča brada dopolnjuje kratko, valovito frizuro; cigareta ni nikoli daleč od njegovih ustnic in to je verjetno razlog za njegov vselej privzdignjeni glas, ki omogoča, da ga pacienti slišijo. Vsaka Tarzinova gesta, od usmerjanja razdeljevanja obrokov, dodeljevanja čistilnih opravil ali dajanja zdravil ali pa cigaret, tako med osebjem v modrih uniformah kot med oslabelimi bolniki, dokazuje bolnišnično disciplino in red.

Njegova prisotnost zapoveduje avtoriteto, ne samo zaradi privzdignjenega glasu, ki trese talne obloge in okenske police, temveč tudi zaradi šopa ključev, ki visijo z njegovega pasu, ključev, ki lahko odklenejo prav vsaka vrata in vsako sobo bolnišnice. Zasebna omarica za shranjevanje, natrpana z

ducatom škatlic poceni cigaret, je zavarovana z dvema kovinskima ključavnicama. Včasih Tarzin s škatlicami cigaret v rokah deli cigarete, eno po eno, bolnikom, ki čakajo in molijo roke skozi kovinske palice vrat. Njihovi pogledi, skoraj kot da bi vadili telekinezo, nenehno zastajajo na ključih, privezanih na Tarzinov pas.

Glavni zdravnik v bolnišnici, dr. Rawisht, s svojim zglednim obnašanjem in temnimi obročki kodrastih, do ušes segajočih las, je podobne starosti kot jaz. Medicinsko izobrazbo je pridobil v Nemčiji, trenutno pa je tudi honorarni voditelj lokalne televizijske oddaje in kolumnist za erbilski dnevni časopis. Dr. Rawisht predstavlja lokalno akademsko avtoriteto na področju psihiatrije, še vedno pa najde čas tudi za pesnenje in igranje na oud (enajststrunsko brenkalo, priljubljeno zlasti na Bližnjem vzhodu). Prvič sem ga spoznal 18. septembra 2018, ko me je peljal na kratek ogled bolnišnice. »Upravne pisarne, konferenčna dvorana in EKT (elektrokonvulzivna terapija) so v drugem nadstropju. Prvo nadstropje je rezervirano za dolgotrajnejše hospitalizacije, skupno imamo trideset postelj. Vseeno pa imamo trenutno osemtrideset bolnikov, ki so tu že dve, tri ali celo šest let. Eden od pacientov je izgubil vso družino, tu je že deset let ...« Na drugi strani rešetk so stali trije na krtačko postrizeni moški srednjih let. S prižganimi cigaretami, ki so visele z njihovih prstov, so se naslanjali na debele koničaste kovinske palice in pozorno poslušali zdravnikovo predstavitev. Višji mlajši moški za njimi me je ostro pogledal in premeril sumljivega neznanca.

Ta pogled sem že videl.

Med svojim triletnim bivanjem v Pragi sem leta 2004 dokumentiral največjo psihiatrično bolnišnico v Srednji Evropi – zanimal me je zid, ki je ločeval »normalno« od »norosti«. Desetletje pozneje odnos do »nenormalnih« psihiatričnih bolnikov na videz ni bil bistveno drugačen. Trmoglavni posamezniki so prepričani, da lahko, če se ta tema zapre in skriva pred očmi sveta, jaz in ti živiva naprej kot običajno. Svet, ki ga nadzirajo »normalni« ljudje, lahko še naprej vzdržuje urejenost in čistočo, ki jo narekuje enotnost človeštva.

V kotu avle je neprekinjeno puščala fontana s pitno vodo, vendar tega ni nihče opazil. Diagonalno čez avlo je nekaj pacientov rinilo roke skozi rešetke in zvijalo plastične steklenice, kar pa nikogar ni zanimalo. Opazil sem, da so bili obrazi nekaj mladih medicinskih sester zaznamovani s praskami. Glavni zdravnik je pripomnil: »Večina naših bolnikov trpi za zmerno ali hudo psihozo. Imajo slušne ali vizualne halucinacije, nekateri imajo celo paranojo. Ne zmorejo ločiti resničnosti od fantazije.« Še preden je predstojnik lahko razložil do konca, je neki moški zarjul s konca hodnika. Popačen zvok je zvenel, kot da bi prihajal daleč izpod zemlje ali iz globine temnega vodnjaka. Sledil je hrup, niz težkih in hitrih udarcev ob debelo kovinsko steno, dovolj glasen, da je zahteval pozornost nekaj zdravnikov in varnostnikov s paralizatorji v rokah. Hodnik poleg ordinacije dežurnega zdravnika, ki je vodil v bolniške prostore, se je zaključil s prozornimi panelnimi zavesami iz PVC-ja.

Za trakovi blede rumene in umazane plastike sem zagledal, kar se mi je zdelo kot dve zaporni samici, sobici z majhnima oknomna na vratih. Kovinska vrata na levi so bila na stežaj odprta, vendar so bila vrata in celo majhno okno na desni trdno zaklenjena. Ko se je pacient z vso močjo zaganjal v okvir vrat, je hrup narasel. Na koncu tega hodnika so bile skupno štiri samice, vsaka s tesno zaklenjenim oknom na vratih. Tla hodnika so bila posuta s hrano in razbitimi koščki plastike, ki so se jih oprijemale fekalije in iztrebki. Kaos pred mano je bil za tamkajšnje osebje zgolj še en dan v službi. Ko je vonj napadel moja čutila, se je zvok žalostnega ropota še bolj okreplil. Čeprav je prihajal z druge strani zaves, me je njihovo uničevalno sovraštvo in spremljajoči smrad, ki se je širil iz samic, povsem presunil. Predstojnik je z mračnim izrazom dejal: »Moški v zaprti sobi je iz Sulaymaniyah. Ubil je ženo in hčer ... Pred dvema tednoma so ga sem premestili iz zavora. Celoten zločin je bil posnet z nadzornimi kamerami in skozi ves postopek je bil precej miren. Vse do aretacije ni kazal nobenih psihiatričnih motenj. Sodnik sumi, da si morda skuša priigrati manjšo kazen, zato so ga poslali sem v zdravniško presojo.« Varnostnik je previdno odprl majhno okno na vratih, potem ko je mladi medicinski sestri končno uspelo očistiti splozka tla. Dvakrat je zavpil v temno brezno, dvignil

paralizator k oknu, preden se je ponovno zatekel k zaščiti plastičnih zaves. Tedaj sem ugledal moškega srednjih let – njegovi dolgi, razmršeni beli lasje so se mi v tistem trenutku zdeli bolj vznemirjeni od mojih misli. Njegovi gosti zalizki so v temi izstopali, skozi umazano plastiko sem videl njegove zamegljene poteze, besen in izgubljen pogled je bil nenavadno jasen in vznemirjen. Moj dih je postajal plitev, roke so mi rahlo drhtele. V takšnih situacijah zaradi strahu redkokdaj odvrnem pogled, toda z mojim splošno znanim repom med nogami sem porabil vso energijo, da sem se lahko hitro umaknil iz njegovega vidnega polja, še preden bi me lahko za stalno paraliziral.

Zdravniki in medicinsko osebje je sleklo svoje uniforme in veselo odštevalo še zadnjo uro dela. Ko sem obiskal bolnišnico, sta bila Kurdistan in Bagdad sredi vojaških in političnih spopadov, ki so sledili referendumu o kurdski neodvisnosti. Zaradi konflikta in gospodarske recesije je iraška vlada znižala kadrovske proračun, namenjen kurdistski vladi, kar pa je vodilo v nezmožnost izplačila plač zaposlenim v nekaterih kurdskih vladnih ustanovah. Javnim uslužbencem so dolgovali mesečne plače, med njimi tudi osebju in glavnemu zdravniku psihiatrične bolnišnice Hawler. Pred dvema letoma so zdravniki in negovalno osebje sprejeli odločitev, da večino dela izvedejo dopoldne, za popoldanske in nočne izmene pa namenijo le minimalno število osebja. Ko je predstojnik hitel, da bi lahko začel s svojo zasebno popoldansko prakso, me je večkrat opomnil: »Ni vam dovoljeno fotografirati pacientov, ki prihajajo s fronte, še posebej ne njihovih obrazov!« Dobro se je zavedal, da nisem novinar, in v najinih dolgotrajnih pogovorih po e-pošti sem se trudil podrobno razložiti svoj motiv za dokumentiranje te zgodbe. Čeprav ni izrecno dejal, da noče govoriti z mediji, morda zaradi neprijetnih preteklih izkušenj, sem to vseeno doumel. Spet se je obrnil k meni: »Če bodo pacienti okrevali in bodo odpuščeni iz bolnišnice, ne bodo veseli, če bodo zagledali svoje fotografije, posnete med zdravljenjem. Lahko bi vas celo skušali tožiti za pravno odškodnino.«

Ni težko razumeti pomislekov bolnišnice, ko gre za varovanje zasebnosti pacientov. Vendar se je zdelo, da je bridka realnost, ki jo je opisal predstojnik, še bolj nevarna od norosti znotraj teh sten. V trenutku sem bil edina oseba, ki je ostala v zapuščenem preddverju, stoječ med puščajočo fontano v kotu in zaprtimi pacienti, ki so pobito čakali, da jim medicinske sestre po menjavi izmene prinesejo popoldanske prigrizke.

Iz stegujočih se rok pacientov sem vzel nekaj steklenic, ki so bile videti, kot da bi nekdo nanje stopil in jih nato spet razširil, ter vse do roba napolnil z vodo. Opotekal sem se med »zaporniškimi celicami« in najbolj umazanim vodnjakom, ki sem ga kdaj koli videl. Srečeval sem njihove tesnobne, neosredotočene poglede, nasmehnilo so se mi; nekaj starejših moških se mi je v angleščini zahvalilo. Prvega dne v Hawlerju v skladu z navodili predstojnika nisem fotografiral. Preden sem odšel, sem na dvorišču za pisarno varnostnikov prižgal cigareto in poskušal najti smisel v vsem, čemur sem bil priča med zatišjem menjave osebja. To mi je končno omogočilo pregled barvite slike na betonski steni dvorišča, ki jo je delno prekrival kup žimnic.

Zapletene poteze čopiča so ustvarile ozadje tipičnega kurdistskega pogorja na obzorju. Topla svetloba zahajajočega sonca je ovijala zemljo v odtenkih svetlo oranžne in rjave barve. Osredje slike je predstavljala jata ptic, ki z raztegnjenimi krili letijo proti somraku. Pod njimi je stal jelen, ponosen s svojimi prekrasnimi rogovi, spremljala ga je drobna srna. Na mestu, kjer bi bila jelenova karotidna arterija, je bila v betonu izdolbena luknja velikosti človeške pesti. Iz kraterja v jelenovem vratu je štrlel snop prepletenih žic klimatske naprave, vtaknjen v njeno zadnjo stran. Ta nenadna podoba me je spomnila na kurdistske halal klavnice; ko mesar položi svoje rezilo na identično mesto na vratu živali, iz jelenove karotide skozi gosto mrežo kablov priteče sveža temno rdeča kri, ki nato potuje nazaj v klimatsko napravo v stavbo, kjer tako zdravniki kot pacienti kadijo svoje cigarete. Slika mi je delovala kot nekakšen opomnik za zunanji svet; v primerjavi s kletko psihiatrične bolnišnice je celo najbolj krvava klavnica bolj sočutna, bolj neposredna in manj oklevajoča. Za razliko od bolnišnice se bitke v klavnici hitro končajo, vsi občutki se v hipu prenehajo.

Ko sem drugega dne obiskal psihiatrično bolnišnico Hawler, mi je glavni zdravstveni tehnik srednjih let z obrazom dojenčka, oblečen v tradicionalno kurdsko opravo, namignil, da naj mu sledim v sobo. Umazane stene so lenobno odsevale slabo osvetljavo.

Skupina enako postrizanih moških v sobi je bila videti vesela, ko je zagledala nenavadnega obiskovalca. Upoštevajoč stroga navodila glavnega zdravnika, mi je glavni zdravstveni tehnik prepovedal fotografirati paciente frontalno, z enakim ponavljajočim se gibom roke. Hkrati je bevskal na paciente, ki so se vrteli okoli njega, da bi se postavili v vrsto, da bi lahko drug za drugim prišli do vogala, kjer bi lahko zajel njihovo podobo. Navdušen je poskrbel, da je vsak bolnik gledal v steno, preden mi je dovolil fotografirati. Tudi če sem le rahlo dvignil fotoaparata, ko se je kak pacient znašel v objektivu, mi je s svojo roko prekril lečo in zavpil pacientu, naj se obrne proč. In na ta način, ki je sramotil tako bolnike kot mene, smo posneli serijo posnetkov, na katerih so vidna samo različna hrbtišča glav ter zdravstvenega tehnika, ki je skušal blokirati objektiv. Nisem mogel razumeti logike takšnih resnih ukrepov, vendar se zavedam, da so bili dobronamerni. Še vedno pa ne morem dognati, kaj jih je pripeljalo do domneve, da bi kdo želel fotografirati zgolj zatilja teh možakarjev ...

V preddverju sem čakal na srečanje z glavnim zdravnikom. To je bila majhna soba z dvema kavčema, v kateri so zdravniki lahko kadili in pili čaj. Tam so bili številni dobro oblečeni zdravniki in osebje uprave, na steni nameščena televizija z ravnim zaslonom je predvajala posnetke Basre, pristaniškega mesta na jugu Iraka; tamkajšnji civilisti so protestirali zaradi pomanjkanja čiste vode in nezanesljive oskrbe z elektriko. Verižno kajenje ene cigarete za drugo se v preddverju nikoli ni prenehalo, delovalo je, kot da bi zdravniki prevzeli navade svojih pacientov. Predstojnik je dejal: »Tudi zdravniki so ljudje. To je prostor, ki osebju omogoča, da se izogne pritiskom dela, izmenjuje misli o pacientih ali si pripoveduje šale, da ublaži svojo izčrpanost. Kar je izrečenega v tej sobi, ostane v sobi ...« Ko pacienti zunaj vreščijo, me resničnost preddverja začne vznemirjati. Vodstvo bolnišnice je celo najelo brkatega možakarja, da stoji pred pultom in zdravnikom in osebju, ki prihajajo v sobo, postreže s čajem ali kavo. Vsakih nekaj minut pridno izprazni pepelnike na majhnih kavčnih mizah, četudi vsebujejo le en cigaretni ogorek. Prvo vprašanje, ki mi ga je zastavil namestnik predstojnika, prav tako dobro oblečen mladenič, je bilo: »Ste fotografirali sprednjo stran bolnišnice?« Nisem vedel, kako bi odgovoril. »Ne? Kako se bo potem vedelo, da je to naša bolnišnica?« Ravno ko sem doživel zmedeno izkušnjo fotografiranja hrbtišč glav pacientov po navodilih zdravstvenega tehnika, se mi je zdelo precej čudno, da so vztrajali, da fotografiram tablo in sprednjo fasado bolnišnice, a strogo prepovedali fotografiranje njihovih obrazov ... Izgovoril sem se, da potrebujem stranišče, v resnici pa sem se prikradel nazaj na oddelek, ker sem se med temi »norci« za rešetkami počutil bolj podoben sam sebi.

Že od daleč sem slišal Tarzinov nestrpen glas. Medicinsko osebje je paciente po skupinah vodilo do tušev v kotu. Dve skupini k dvema tušema, ostali pacienti so slekli oblačila in se zbrali skupaj, da jih je Tarzin lahko obril in postrigel. Z levo dlanjo je pritisnil na njihovo čelo, cigareta med prsti bi lahko mimogrede otresla pepel po obrazu pacienta. Na bližnji postelji ni bilo ne brisač ne spodnjega perila, le velik kup zloženih oblačil. To so bile majice in atletske kratke hlače, ki so jih delili posameznim skupinam. Tarzin ni imel časa, da bi izbral ustrezno velikost hlač, pacientom je izročal naključen par oblačil, kot da bi podaljeval nagrade za tekmo. Če je naletel na predolge hlače, jih je nemudoma vrغل proč. Potem ko je nekaj skupin pacientov zaključilo nego, tla niso bila pokrita le s cigaretnimi ogorki, lasmi in praznimi zavojčki cigaret, v kotu se je nabral tudi kup ostankov hlač. Da bi nagradil zgledno sodelovanje posamezne skupine, je Tarzin vzel tri škatle cigaret in jih razdelil bolnikom, ki so čakali za kovinskimi vrati in rešetkami. Ti so jih prenašali med porumenelimi ali celo zatemnjenimi konicami prstov, za vselej obarvanimi s katranom in nikotinom.

Čeprav je bolnišnica večkrat poudarjala obvezno zasebnost pacientov, je vsak uslužbenec še vedno na vsakem vogalu pokazal proti nadzornim kameram: »Pacienta ne smeš fotografirati od spredaj! Ne smete usmeriti fotoaparata k njihovu obrazu!« A četudi s seboj ne bi imel fotoaparata, so moški v tej bolnišnici tako ali tako že izgubili svojo zasebnost in dostojanstvo. Vrata v dežurno zdravniško ordinacijo so bila vedno zaprta, v sobi za paciente ni bilo nobenih predelnih sten. Enoposteljne sobe so

bile le pobožna želja. Tam so bile tri velike sobe, vsaka napolnjena z ducatom postelj in kupom volnenih odej, ki so bile razmetane, kot da bi stavbo stresel potres. Nekaj vzmetnic je ležalo sredi hodnika. Že dolgo sem opazoval temnopoltega moškega, ki ga nikoli nisem videl brez prižgane cigarete, vselej se je držal ločeno od ostalih bolnikov. Pogosto je sam taval naokoli v sobi za kovinskimi vrati. Vedno je imel s seboj plastično vrečko in nenehno je mrmral sam sebi. Občasno se je ustavil in ozrl v strop. Na tleh je ležala plesniva vzmetnica; tako je bil izoliran od ostalih bolnikov. Medicinska sestra s praskami mi je rekla: »Ta moški se že leta zdravi v bolnišnici. Nagnjenost k nasilju, ki jo povzroča shizofrenija, predstavlja nevarnost za druge bolnike. V tej bolnišnici je ubil že tri paciente ...« Naslednji prizor se je neizbrisno vtisnil v moj spomin. Vsako popoldne mu je medicinska sestra rutinsko postregla z vročim čajem. Pacient je vedno prosil za štiri ali pet skodelic, preden je pomahal skupini »drugih ljudi«, ki so bili meni nevidni, da bi se mu pridružili pri čaju in pogovoru ...

Na zadnji dan delovnega tedna (vladne organizacije tam ne delajo ob petkih in sobotah) so zdravniki odšli domov prej kot običajno, popoldansko dežurno osebje pa je zamujalo na izmeno. Zbral sem pogum, da sem se sprehodil proti zaprtim sobam; vrata pisarne dežurnega psihiatra so bila še vedno tesno zaprta, kot da bi to bil še en pripor, le da je bila prosto dostopna uporabnikom. Zvok ventilatorja je brnel v smeri mojih stopal. Skozi madeže na plastičnih zavesah sem zagledal zamegljen obris drobnega okna na vratih – bilo je odprto. Ozračje je bilo mrtvo tiho. Nekaj časa sem se obotavljal za zaveso, preden sem se prisilil, da jo dvignem, višje, kot sem si zamislil, in se po prstih odtihotapil v osamitveni prostor. Nisem potrkal, temveč sem v majhno okno zašepetal »salamo alaykom«¹. Stavček sem ponovil dvakrat, kot da bi bil skrivno geslo. Preden sem ga lahko ponovil tretjič, je belolasi moški srednjih let izstopil iz teme, kakor da bi bil v počasnem gibanju. Zaradi majhnega kvadratnega okna velikosti fotografije je bil zaspani pogled moškega videti kot črno-bela slika, ki se je šele začela pojavljati na fotografskem papirju v temni sobi. Zmedena sva si zrla v oči, tišina med nama se je razširila. Ko sva stala v tem zaprtem prostoru, omotična in obdana s plastičnimi zavesami in štirimi težkimi kovinskimi vrati, je bilo, kot da bi naju vrglo ven iz resničnosti. To je bil bizaren kraj na zemlji, globlji od dna globokega vodnjaka, kjer je celo vonj zraka postajal tanek in turoben.

Nagnil sem se k oknu, da bi videl, ali moški hoče kaj pojesti, predvsem zato, ker sem si želel, da prekinem mirovanje časa. Pokimal je z glavo. Na vozičku na hodniku je bilo nekaj ostankov obrokov. V njegove dolge vitke prste sem podal nekaj navadne riževe in paradižnikove juhe. Njegovi nohti so bili prepojeni z modricami in madeži. Njegove roke so rahlo trepetale, podobno kot moje. Umaknil sem se mimo zaves, da bi mu omogočil, da poje v miru (v resnici me je bolj skrbelo, da ne bi krožnika s hrano zabrisal direktno vame ...). Nedolgo zatem je moški pogledal skozi okno in mi namignil, naj mu prinesem še en krožnik. Ponudil sem mu cigareto in mu jo prižgal. Z glavo, naslonjeno na okensko polico, je zaprl oči in pohlepno vdihnil. Počasi so se mu odprle oči, njegov pogled pa je spominjal na dečka, ki ga je učitelj za kazen pravkar poslal na hodnik ...

Ne ozirajoč se na nadzorne kamere okoli mene in na navodila glavnega zdravnika, sem refleksno posnel nekaj fotografij, odložil fotoaparatus in mu pokimal. V zaslonu iskala sem videl človeka, ne pacienta ali zločinca, zgolj osebo – podobo, ki je ni mogel sprejeti niti glavni zdravnik. Ne le da je bil zaprt v tej ozki zaklenjeni sobi, temveč je bil ujet tudi v svoji velikanski temi. Ta temačnost je najbrž izviralala iz odseva mladega fanta, ki sem ga hipoma videl; ali pa morda posredno iz globoke želje po kurdski neodvisnosti ali pa zunanjega zatiranja, oziroma nedavne družbene nestabilnosti in vseh sprememb. Morda je izviralala iz globoko patriarhalne plemenske kulture in religije, ki poudarja strogo kolektivno disciplino. Če se enostransko odločimo, da bomo najgloblje rane teh duš ujeli v brezno inhibicije, bo sovraštvo vztrajalo le, če bomo dodali še več umazanije in nemoči kot zgolj opomin na propadajočo notranjo rano – kako le bi lahko človeško bitje preneslo takšno agonijo?

Vodnjak s pitno vodo še naprej pušča.

¹ Običajni kurdski pozdrav, ki izvira iz arabščine in pomeni »Bodite v miru«.

Pruski pesnik Joseph Freiherr von Eichendorff iz 17. stoletja je z oljno svetilko večkrat zahajal v podzemne rudnike, da bi opisal, kar je poimenoval kot »sesljanje duhov« – nenehno kapljanje vode, ki se staplja v stalaktite, podobne duhovom. Zvok puščajočega vodnjaka je spreminjal preddverje, ki je bilo brez zdravnikov, ki bi hiteli v zasebne ordinacije, in medicinskih sester, ki bi hitele na izmene, v nadnaravno votlino. Duhovi, ki so se gibali med temi kovinskimi rešetkami, petje in ropotanje pacientov, ravnodušni kipi – kot pogledi med razpokami v zarjavelih kovinskih ograjah – zavedel sem se, da sem v notranjosti votline, doživljal, kako se živa bitja razkrajajo v nežive snovi tik pred svojim neizogibnim propadom.

V preddverju je bil uslužbenec posebej zaposlen za to, da streže zdravnikom čaj in kavo. Jaz, neznanec od daleč, sem se opotekal med vodnjakom in celicami, s praznimi plastenkami v rokah, da sem jih napolnil do roba in jih vrnil v roke žejnih bolnikov. To je absurd, ki ga ne morem razložiti, in hvaležen sem, da v resnici nisem le fotografiral bolnišnice (kot to počnejo nadzorne kamere iz daljave), ampak sem stal tudi tik pred zaklenjenim prostorom in zbral dovolj poguma, da sem pogledal proti razpadajoči pečini in se spraševal, iz česa je narejeno dno človečnosti.

Svoj štirideseti rojstni dan sem preživel v bolnišnici Howler.

Nekaj mlajših bolnikov mi je v več kurdskih narečjih, in celo v turščini, zapelo *Happy Birthday*. Sestre v nočni izmeni so mi predlagale, da v spomin fotografiram »rojstnodnevno zabavo« v bolnišnici. Majhen moški srednjih let, ki se je odzival počasneje od ostalih, je ujel mojo pozornost. Morda pa je bila njegova narobe obrnjena majica tista, zaradi česar sem se spotaknil nad svojimi mislimi. Popisan ovrtnik z različnimi gumbi je na njegovem hrbtu izgledal čudno. Spominjal me je na posebno izkušnjo, ko mi je zdravstveni tehnik z obrazom dojenčka naročil, naj fotografiram zatilje vsakega bolnika v vrsti. »Morda je v psihiatrični bolnišnici zadnji del pravzaprav spredaj?« »Morda je med preteklimi stvarmi pravzaprav vse ravno obratno?« Svoje prvo leto brez dvomov² sem praznoval v psihiatrični bolnišnici, a še vedno so me mučila številna vprašanja. V trenutku skupinske fotografije nisem bil več prepričan, katera stran je spredaj. Vendar, ali se v domnevno »normalnem svetu« tik pred to votlino ne glede na to, kakšna je sprednja stran ali kaj je obratno, pravzaprav ne ukvarjamo le zgolj s površinskostjo? Neizprosna hinavščina se je zdela neizogibna za ohranjanje zdravega razuma.

V psihiatrično bolnišnico Hawler sem se vrnil med svojim drugim potovanjem v Kurdistan marca 2019. Takratno razpoloženje je bilo nenavadno, zdelo se je, da je bila v bolnici še večja gneča, in delovala je še bolj kaotično. Ne le, da so bili obrazi varnostnikov na vhodnih vratih novi, stavbo sta varovala še dva nova. Nekaj policistov z bleščečimi usnjenimi čevlji in kopico dokumentov v rokah je nestrpno čakalo v hodniku poleg puščajočega vodnjaka. Tarzin je negovalno osebje usmeril, da bi odpeljalo novo prispelle bolnike v očiščene sobe. Medicinsko osebje je bilo navdušeno nad mojimi fotografijami, ki sem jih prinesel, sam pa sem bil še bolj navdušen, ko sem izvedel, da se je nekaj bolnikov, s katerimi sem se seznanil ob prvem obisku, vrnilo domov. Tokrat me je za kovinskimi palicami pričakal moški s ploskim čelom; iz njega je izžareval bes, ki je sledil njegovemu pogledu.

29-letnik je dejal, da je več kot deset let živel v Manchestru v Angliji, kar je potrjeval njegov pristen britanski naglas. Kot da bi tla premetavala lava, je v svojem uporniškem ritmu srdito korakal med sobo in hodnikom. V svojem samogovoru je med naštevanjem številnih angleških mest, ki jih je obiskal, skakal naprej in nazaj in jezno obtoževal »njihove« številne okrutnosti: »Vstavili so mi umeten želodec,« »Zaradi njih me boli, ko pogoltnem in ne morem kaditi ali piti,« »Poglejte, v kakšnem stanju sem, so j*eno nečloveški«. Niz prekletstva se je razlival iz njega in preklinjal »njih«, česar sicer nisem dojel. Prosil me je za cigareto in začel govoriti o petih letih, ki jih je preživel v zaporu v Erbilu. »Sestro sem ustrelil z AK47, ker je prevarala svojega moža ...« Izdihnil je oblaček dima, ki se je skupaj s pepelom ovijal okoli kovinskih palic. Policija ga je tistega jutra pripeljala v psihiatrično bolnišnico Hawler. Njegov pogled je prodiral v tridimenzionalni prostor, ki sva si ga delila, da je sledil

² Opomba prevajalca: Konfucij je dejal, da človek pri štiridesetih nima več dvomov.

poti metka daleč v daljavi: »Se mi posmehujete? Bi se radi norčevali iz mene?« To je ponavljal znova in znova, kot da bi med nama stal še nekdo drug. »Ali želite biti takšni kot oni in mi vstaviti umeten želodec?« Bes je prekipeval čustva, ki so se pretakala skozenj.

Najina tesnobna izmenjava je ustvarila neusmiljen vrtnec pod mojimi nogami, ki je grozil, da bo močnejši od vakuuma, s katerim sem bil prisesan na tla. Tudi kovinske palice, ki so naju ločevale, me niso mogle povsem sprostiti. Medtem ko sem razmišljal, kako bi se izvlekel iz situacije, me je nenadoma prosil, naj ga fotografiram. Z režiserskim glasom me je poučeval, kako naj naredim posnetek: »Pojdi nazaj, še malo ..., zajeti moraš celo telo.« »Pridi bliže ... Še bliže, ne dovoli »jim«, da vidijo ...« Končno je nagnil svojo glavo v špranjo med rešetkami in mi naročil, naj naredim posnetek iz neposredne bližine. Šele ko so se videle njegove pege in kocine na bradi, je bil zadovoljen s »fotografsko serijo«, ki jo je ravno režiral. »Je tudi morilec, svojo mamo je razrezal na več kosov,« je skoraj navdušeno rekel, ko je prijel debelušnega moškega z debelimi kodri, frufrujem in kocinastim obrazom, ki je stal ob njem. Drugi zapornik ni razumel našega angleškega pogovora in se je samo nasmehnil.

Absurdni kraji pogosto vključujejo absuradne zgodbe.

Premleval sem predstojnikovo previdnost zaradi mojega obiska, kajti bil je še bolj oprezen kot prejšnjokrat. Razmišljal sem o zastrašujoči podobi, ki sem jo videl včeraj, ne toliko drugačni od plakata za *The Shining* in nekaj serijskih družinskih morilcev, ki so prehajali med resničnostjo in fantazijo. Razglabljal sem o tem, koliko poguma še imam v rezervi, kako se bom lahko približal zgodbam za kovinskimi palicami. Nikoli si ne bi mislil, da bo najbolj absurden scenarij vključeval ravno mene – drugi dan po moji vrnitvi v Hawler me je glavni zdravnik jezno izgnal iz bolnišnice.

Bil je jezen, ker sem prejšnji večer ostal v bolnišnici do osmih zvečer, ne da bi ga vprašal za dovoljenje, in še posebej, ker je nadzorna kamera jasno posnela moje neposredno fotografiranje pacientovih obrazov. »Ne morete nespoštovati gostiteljev, kadar ste njihov gost!« Ta bolnišnica iz principa ni nikoli dovolila snemanja nobenemu mediju, samo za vas smo naredili izjemo. Nismo vam dovolili, da ostanete tako pozno, kako naj to pojasnim ministrstvu za zdravje in našemu osebju?« Pred zdravniki, osebjem in pacienti me je predstojnik obtožil, da sem nerazumen in nesramen gost. Dva policista sta ravno izpustila osumljenca, ki je imel enak nemočen pogled, kot je bil moj. Začutil sem godrnjanje in kazanje s prsti za svojim hrbtom in v tistem trenutku sem tudi sam postal neke vrste prestopnik oziroma neozdravljiv pacient. Predstojnik je napotil pešmergo, da me pospremi v zgornjo konferenčno dvorano, in vodji varnostnikov naročil, naj izbriše vse fotografije, ki sem jih posnel v bolnišnici, zlasti tiste s pacienti. Odločen je bil, da bo mračne dokaze ohranil znotraj visokih sten bolnišnice. To je bil eden najbolj sramotnih trenutkov v mojem življenju.

V kotu očesa sem videl, da je bilo majhno okno na vratih samice čvrsto zaprto. In tokrat sem bil iz psihiatrične bolnišnice zaprt jaz sam.

Presenetljivo se nisem upiral. Glavni zdravnik vztraja pri spoštovanju in varovanju pacientov, a dovoljuje, da pacienti v hodniku kot živali čepijo pred steno, medtem ko z golimi rokami hlastajo za hrano. Zdravniki zapustijo službo zgodaj in večino časa preživijo ob srkanju čaja in čvekanju v preddverju, kajenju in gledanju televizije. Le enkrat sem videl zdravnike, da so govorili s pacienti. Prisilno sem odložil svoje občutke nepravilnosti in zmedenosti in preprosto pustil predstojniku, da je temeljito pokazal svojo avtoriteto. Še naprej me je grajal sredi preddverja. Vsaka beseda, ki jo je izpljunil iz ust, je bila videti kot drobec peska, ki se pobesnelo suče v puščavi nedaleč stran. Jedke in pikre besede so razjedale predstojnikovo predstavo o meni, o moji nepremišljenosti in ignoranci.

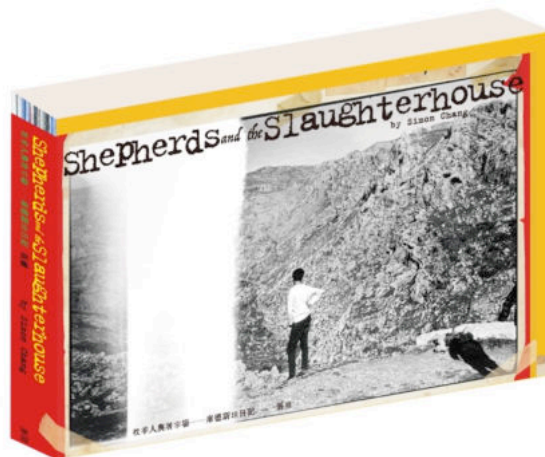
Ozrl sem se k pacientom za kovinskimi rešetkami, večer prej sem opazoval njihove molitve, pa vendar se niso imeli priložnosti posloviti. Kot vedno so imeli roke iztegnjene skozi rešetke, držeč stisnjene steklenice. Glavni zdravnik je ukazal varnostnikom, naj poskrbijo, da bom takoj zapustil prostore.

Preden sem šel mimo pisarne varnostnikov, sem še enkrat pogledal na veliko sliko na dvoriščni steni, na jelena s kabli, ki se vijejo iz luknje, zarezane v njegovi karotidni arteriji, zgolj zaradi praktičnosti. V tistem trenutku sem z njim popolnoma sočustvoval.

Za visokim zidom čez cesto, v svojih kovinskih kletkah, je horda pacientov kot običajno kadila cigarete. Tudi sam sem prižgal cigareto, ko sem korakal ob prometni cesti pred Royal Mallom. Za delček sekunde nisem mogel razlikovati med fantazijo in resničnostjo. V kotičkih oči so se mi nabrale solze in dojel sem, da je pravzaprav ta »normalni svet«, na katerega se pogosto sklicujejo ljudje zunaj bolnišnice, srhljivo podoben zamegljenim in zmedenim snopom svetlobe pred zaprtim prostorom bolnišnice, ko pokukaš skozi turobne, umazane, plastične zavese.

Poskušal sem se izgubiti v breznu slepe točke človečnosti. Sprva sem si prizadeval, da bi »normalni« zunanji ljudje slišali zamolčano zgodbo. Šele ko sem stal na drugi strani ceste pred bolnišnico, iz katere so me ravno spodili, sem prišel do razodetja. Predsodki o »nas« in »njih« se niso širili samo zunaj, ampak tudi znotraj teh sten. Glavni zdravnik je s svojo nesporno avtoriteto zaklenil skupino pacientov v bolnišnične celice, obenem pa je tudi mene zaprl ven iz te bolnišnice in v to resničnost.

Vodnjak še naprej pušča, a ga množica pred nakupovalnim centrom nikoli ne bo imela priložnosti slišati ...

“Shepherds and the Slaughterhouse” by Simon Chang

March, 2020, Rye field Publication, Taipei, Taiwan.

272 pages, 25 x 16 cm

ISBN: 9789863447382

spotsonscreen@hotmail.com

+386 30 657 073

© Simon Chang / 2020